

A Trio of Exemplars of Medieval Islamic Medicine

Al-Razi, Avicenna and Ibn Al-Nafis

Ritu Lakhtakia

Ortaçağ İslam Tıbbında 3'lü bir Örnek Razi, İbn-Sina ve İbn Nefis

Hazırlayan; Mustafa Hayırlıdağ

Department of Pathology, College of Medicine & Health Sciences, Sultan Qaboos University, Muscat, Oman

Corresponding Author e-mail: ritu@squ.edu.om

SULTAN QABOOS UNIVERSITY MED J, NOVEMBER 2014, VOL. 14, ISS. 4, PP. e455–459, EPUB. 14TH OCT 14

SUBMITTED 3RD JUL 14

REVISION REQ. 18TH AUG 14; REVISION RECD. 20TH AUG 14

ACCEPTED 28TH AUG 14

- *“Hristiyan Avrupasından daha entelektüel şekilde başarılmış bir Müslüman tarihidir ve bir Müslüman birlikte çalışıp geliştiğinde Hristiyanı, Yahudiyi, Hinduyu ve Budisti geçer. “*

- Kayıtlar arasındaki en erken Yunan ve Romalı tıp felsefe teorileri ve batı uygarlıklarındaki dinamik tıbbi keşifler masalı 17.yydan beri tıbbi ilerlemedeki belirsizlik olarak çağlar boyu sürmüştür.
- Bunun paralelinde Avrupadaki islami fetihler çağı ile hak ettiği değer tasdiklenmiştir.
- 8.yy'dan 16.yy'a kadar İslami hekim-filozoflar hastalık nedenli ve vücut hümorlarını içeren Hipokratik felsefeyi onarıp canlandırmışlardır.

- Bu gayretler politik olarak himayelerin bir sonucudur.
- En mükemmel örneği 1.Kusraw olarak bilinen (Perslerde Sasani İmparatorluğunda Kralların Kralı) 6.yy'da Pers Zoostrian doktorunu Hindistana gönderip tıbbi ve felsefi bilgileri birlikte öğrenip kendi ülkesini zenginleştirmesi isteğidir.
- Pers literatüründe üstünlük olarak saygı duyulan 3 sosyal grup; hekimlik, hakimlik ve eğitmenliktir.

- Tarihte saklı kalıp az bilindiği üzere ilk Bimaristanı (Pers Hastanesi) takdire değer şekilde ilk resmi merkez olarak uygulamalı bir tıp eğitim yeri olarak Persler kurmuşlardır.
- Bir enstitü olarak *Cundiřapur*da bulunmuştur. (Perslerde güzel bahçe, güney batı Persde yer alan řimdilerde harabe)

- Harith bin Kalada, Peygamber Muhammet'in doktoru, burada yetişmiştir.
- İlerleyen yüzyıllarda Arap modeli olarak hastaneler (kayda değer şekilde birlikte sabitlenmiş ve mobil ünitelere dönüşmüş) Avrupa'da yaygınlaşmıştır.

- Ortaçağ islam peryodunda ortak dil olarak Arapça sabitlenmiştir. Yunan ve Romadan kaderine terk edilmiş ve gizli kalmış tıp eserleri tercüme edilmiştir.
- Andalusia'dan (modern günümüzde güney İspanya) ikinci milenyuma kadar Avrupa'nın içlerine kadar tıbbi bilgi yayılmıştır.
- İkinci milenyumda Avrupa eski haline dönmüştür.

- Geleneksel İslamik tıp tarihinde altın periyod olarak islamik medeniyet öncüleri olarak; *Razi, İbn Sina, İbn Nefis, Taberi, Magusi, Baytar, Zehravi, Hayyam, İbn Zuhr* ve *İbn Rüşd* sayılabilir.
- Bu makale islamik tıbbı katkıları olan ilk üç ismi-hekimi sıradışı olarak ele almış ve değerlendirmiştir.

- Bunlar(seçilenler)bizler için mirastırlar.
- Üretken bir tıp yazarı, düşünür, pekçok alanda başarılı bireylerdir,-felsefe, tıp, astroloji, matematik ve şiir-
- Birbirini takip eden 3 yüzyıl boyunca başarılar miras olarak devam etmiştir.

- **Razi** islamik tıp düşünce kurumunun seri başıdır..... *Düşündü*
- **Avicenna** tıbbi yazar olarak tartışmasız yüzyılları etkilemiştir..... *Yazdı*
- **İbn Nefis** eşsiz bir şekilde Kardiyopulmoner dolaşımı keşfetmiştir.....
Sistemi kurdu
- Onlar, öğrenmek isteyenler için paylaşılmış etkileyici ve zengin bir akademik miras bırakmışlardır.

Razi (İslamik tıbbın babası)

- Muhammet İbn Zekeriyya el-Razi Persli bir hekim-filozoftur. (865-925)
- Günümüz İran Irak coğrafik sınırları bölünmeden çok önceleri Razi, Rayy (Tahran yakınları) ve Bağdat arasında doğmuş ve yaşamıştır.
- Simya ve müzik gibi çeşitli disiplinlerde yetenekliydi.
- Genellikle dindar bir Müslümandı.
- Tıbbi uygulamalarında kutsal kitapda olanları körükörüne uygulamaya karşıydı sebepleri yerine koymaya önem verirdi.

Razi

- Onun ufuk açıcı bir özelliği de dahiliğidir.
- Bilgeliğinin Yunan ve Romalılar tarafından da tasdiklenmesi önemlidir.
- Öte yandan kendi gözlemlerini, kayda değer deneyimlerini “*Shukuk ala alanusor*” (*Galen hakkında evhamlar*) şeklinde kitaplaştırmıştır.
- Üretken yazar kendi düşüncelerini ve operasyonel tekniklerini çok geniş bir şekilde kaydetmiştir

Razi

- *Akhlaq al Tabib (tıp etiği)* eserinde etik sorumlulukları üçler erki şeklinde vurgulamıştır.
- -Hekimin hastasına, hastanın hekimine ve hekimin kendisine olan sorumluluğu-
- Razi ve onun akranı *Adab al Tabib* yazarı Ruhawi tıp etiği kurumunun üreticilerindendir.
- Helenistik bilgi ise bin yıl sonra batı tıp etiği prensipleri şeklinde bunu asimile etmiştir.

Razi

- Seri denemelerde Razi hekim ve hasta arasındaki güveni açıklamıştır.
- Onun yazılarındaki ilginç başlıklardan biri de; “*İnsanların hekim önündeki tercihlerinin sebepleri*”

Razi

- Tıp eğitiminde bir öncüdür.
- Gözlerin bilgi aktarımında önemli olduğunu düşünmüştür.
- «İşine bağlı bireyler bulduğunuz zaman, sizin mahremiyetinize güvenenler kapris yapıp kolayca gitmezler ve samimi şekilde kabul edip memnun olurlar ve size dürüstçe içerikle ilgili bilgi verirler»

Razi

- Hekimlik etiğindeki onun paradigması 21. Yüzyılın da profesyonel fikri olan karakterler üzerinedir.
- Görünüş, ses modülasyonu, davranış ve rol-model örnekliliği gibi başlıklardır.
- Mahremiyet, empati ve psikolojik rehberlik onun sağlık ve etik uygulama içeriklerindendir.

Razi

- Onun kayda değer tıp etiği uygulamalarından biri de sosyal nüanslara dikkat etmesidir.
- Hekimlere tedavi için öğütler vermiştir.
- Zengini de fakiri de tedavi etmiştir.
- Kadınları da saygıyla tedavi etmiştir.

Razi

- Kitap el-Havi fit Tıp, Latince -*Continens Liber*- ve -*The Virtuous Life*- isimleriyle bilinmektedir.
- Nakledilen 23 ciltten fazladır.
- Bu ilmi eserin en eski kopyası Amerikan Ulusal Tıp Kütüphanesinde olup Gastrointestinal sistem hastalıklarıyla ilgilidir.
- Hastalık sistemlerinin nedenlerini manifesto şeklinde ifade etmiştir.
- Bu kitap gelecek yüzyıllardaki tıp öğrencileri için güç verecektir.

Razi

- Bilimsel üretkenlik için politik himaye ve teşvik çok önemlidir.
- Pers imparatorluğunda prens Abu Salih al-Mansur Ibn Ishaq'ın himayelerinde 10.yy'da tıp öğretiminde bir referans olan Kitap-el Havi'nin 10 cildi tamamlanmıştır.
- Onun takdiriyle Kitap-el Havi içindeki beslenme önerileri özellikle aşırı tüketim içinde olan zengin sınıf için rol model ve çare olmuştur.

Razi

- Razi, saman nezlesi görünümüne, gül kırmızısı buruna atıfta bulunmasıyla ilktir.
- Geniş kapsamlı şekilde böbrek ve mesane taşlarına, çiçek ve kızamık gibi bazı spesifik hastalıklarla ilgili bilgiler vermiştir.
- Kalbin kapakçıklarını da tanımlamıştır.

Avicenna-İbn Sina (Arap Galen)

- Ebu Ali Hüseyin İbn Abdullah İbn Sina (980-1037), Persli bir alim olup Buhara yakınlarında Afşana doğumludur. (Pers İmparatorluğuna bağlı-günümüzde ise Özbekistana bağlıdır.
- Batı kayıtlarında Avicenna olarak refere edilmektedir.
- İslamik tıbbın öncüsü olan (aynı zamanda; şair, politikacı, filozof ve matematikçi) bu kişi tıp tarihi yıllığında önemli birisidir.

ABOALIS AVICENNE, MEDECIN.

Chap. 134.

Figure 1: Portrait of Avicenna.¹⁷

Figure reproduced with permission from Wellcome Images.

İbn Sina

- Dahi bir çocuk iken, Pers hanedanından bir prensi tedavi etmesiyle himaye altına alınmıştır.
- Talihinin dönmesinden bir süre sonra politik duruşundan dolayı hapis yatmıştır.
- Batılı yazarlar “*İslamın Aristosu*” olarak da refere etmişlerdir.

İbn Sina

- Repertuarında felsefe, din, tıp, astronomi ve doğa bilimleri olan üretken bir yazardır.
- Avicenna tıbbı ufuk açıcı katkısını *El-Şifa* ve *Kanun fit Tıp* adlı kitaplarıyla yapmıştır.
- Yazarlığını yaptığı 300'den fazla kitabıyla bu katkıyı sağlamıştır.
- Onun bilime ithafları sınırsız olup nesiller için özenle korunmuştur.

İbn Sina

- Aristo ve Ptolemy başta olmak üzere daha sonra Galen'in bahsi geçen kitaplarda yansımalarını görmekteyiz.
- Bu birikim üzerine bilim için kendi İslamik kültür ve uygulamalarını inşa etmiştir.
- İlginç olarak çalkantılı bir zaman diliminde olmasına rağmen Kanun Persçe değil Arapça yazılmıştır.

Figure 2: The title page of *The Canon of Medicine*.¹⁹

Figure reproduced with permission from the Royal College of Physicians of Edinburgh.

İbn Sina

- Kanun 13.yy'da Gremonalı Gerard tarafından Latinceye tercüme edilmiştir ve 17.yy'a kadar Avrupa üniversitelerine yayılımı devam etmiştir.
- O zamana kadar yazılan en ünlü tıp kitabı olarak Sir William Osler tarafından ödüllendirilmiştir.
- En bilinen kaydadeğer 5 cildinde hastalıkların nedenlerine yönelik ve fonksiyonel yapısı ile yaşam tarzları arasında kapsayıcı açıklamalar yer almıştır.

İbn Sina

- İyi bir örnek olarak; 3.ciltteki nöroanotomi, nörolojik ve nöropsikiyatrik bozukluklar, tarihi, bulguları ve semptomları konuları buna örnek gösterilebilir.
- Bu kapsayıcı ve detaylı açıklamaların etkileri yüzyıllar sürmüştür.
- Derin bir gözlem ve mantıksal örneklendirmelerin mevcut olduğu bu ciltlerden birinde detaylı şekilde ifade edilmiş baş ağrısının 15 çeşidi ve hafifletici çareleri gösterilmiştir.

İbn Sina

- Özellikle 1012-1024 tarihleri arasındaki 12 yıllık aşkla bilimsel metodla uğraş bu yapının kurulmasında sıradışı şekilde önemlidir.
- Otörlerin görüşüne göre Avicenna'nın psikoloji, ülserin organik nedenleri ve derin kanserlere karşı kürabilite ile ilgili resmi açıklaması çağdaş tıbbi bilginin doğmasını sağlamıştır.
- Temel tıbbi bilgisini damıtarak el-Urjuzah Fi Al-Tıb (Tıbbi Şiirler) kitabında seslendirmiştir.
- Bu bakış tıp için insanlığa ilham vermiştir

İbn Sina

- Avicenna'nın mirası günümüzde United National Education'ın verdiği 2002'de Bilimde Avicenna Etik ödülü ile yaşamaktadır.
- Kayda değer şekilde bu ödülün ikinci alıcısı Umman Sultan Qaboos Üniversitesinden Dr.Abdullah Daar'dır.
- WHO tarafından Kopenhag Üniversitesinde Avicenna'nın ismini yaşatmak için kürsüler kurulmuş, rehberler hazırlanmış ve eğitim birimleri oluşturulmuştur.

İbn Sina

- 2014 yılında bu rehberler “Dünya Tıp Okulları Rehberi” oluşturulması kapsamında Uluslararası tıp eğitimi rehberiyle birleştirilmiştir.
- *Avicenna Journal of Medicine* ve *Avicenna Journal of Medical Biotechnology* onun ebedi katkılarını şerefle dile getirmektedir.
- 21.yy’da onun ilham verici katkılarıyla “Tıbbın Prensi” yaşamaya devam etmektedir.

İbn Nefis (İkinci Avicenna)

- 13.yy da yaşamış Suriyeli bir hekimdir.
- Alauddin İbn al- Nafis (1210-1288) tıbbın merkezi olan Şam'daki Al-Nasiri hatanesinde tıp eğitimi almıştır.
- 29 yaşının dinamikliğiyle Avicenna'nın Kanun'una şerh yazmıştır.
- Kanın akımıyla ilgili olarak sağ ventrikülden sol ventrikülüne geçişinde Galen'in görüşlerine sorular yöneltmiştir.

İbn Nefis

- Bu iki parçanın (ventriküllerin) bölmeye (septum) ayrıldığını vurgulamıştır.
- O zamana kadar bilinenin aksine; sağ ventrikülden çıkan kanın akciğere gittiğini-pulmoner dolaşım-daha sonra kalbin sol kısmına geldiğini belirtmiştir.
- Bu devrim şeklindeki fikir 1511-1533 yılları arasında kilisenin buna karşı olmasına rağmen Michael Servetus tarafından ele alınmış ve desteklenmiştir.

İbn Nefis

- William Harvey'in desteğiyle dolaşım sistemi 'keşfedilmiştir'.
- İbn Nefis daha sonra pulmoner venöz ve arteryal dolaşım (günümüzde pulmoner kapiller yatakda dediğimiz) arasındaki ilişkinin gözeneklerle yapıldığını da ifade etmiştir.
- İbn Nefis çocukları tarafından "Dolaşım fizyolojisinin Babası" olarak tanımlanmıştır.

İbn Nefis

- İbn Nefis koroner dolaşımı da tanımlamıştır.
- Kalbin döngüsünde kandan perfüzyonuna şart koşturmuştur.
- Birçok başka tanımlamaların da mevcut olduğu İbn Nefsin Kitab-ı Mucez fit Tıbbı tıp öğrencileri için değerli bir el kitabıdır.

İbn Nefis

- Şeriat yasaları bu konuda farklı düşünse de Anatomi ve Fizyoloji alanındaki güvenilir gözlemleri insan disseksiyonlarında bulunmuştur.
- Başka otörler bu sonuçları çürütmüştür.
- Kriminal inceleme için cenazelerin incelenmesi Müslümanlık inancıyla birlikte yaygın şekilde bahsedilmiştir, çünkü Müslüman hekim-filozof olan Averroes (İbn Rüşd 1149-1209) tarafından kim disseksiyonu üstlenirse onun Tanrı'ya bağlılığı artacağı düşünülmüştür.

İbn Nefis

- Bununla birlikte çokça kanıta dayalı tıpla ilgili uygulamaların da desteklediği Razi'nin başlattığı zaman zaman tekrarlamaların yapıldığı Avicenna ve İbn Nefis'in de yaptığı denemeler vardır.
- Bu içerikler, vaka kontrollü testlerin, teröpatik prosedürlerin, ilaç potensi denemelerin, hayvansal deneylerin ve tarihsel vakaların rasyonel kayıtlarının temelini oluşturmaktadır.

İslamik Tıp Derslerinden Örnekler

- Razi, İbn Sina ve İbn Nefis tıbbi birliktelik içinde filozofik bakış açısıyla, mükemmel tıbbi uygulamalarıyla ve tıbbi bilgilerini koruyup kayıt altına almalarıyla yaşamlarını zenginleştirmişlerdir.
- Bireysel olarak da; Razi'nin **etiğe**, Avicenna'nın **tıp öğretimine** ve İbn Nefis'in **deneysel araştırmalara** olan katkılarıyla hatırlanmaktadır.

- İslam uygarlığı da tıbbi gelişmelerden beslenmiş ve zenginleşmiştir.
- Politik yeteneklerle beslenmiş bilimsel katkılar, politik düşmanlıklar ile verimlilikte azalmaya veya serbest düşüncenin azalmasına yol açmaktadır.
- Üçlü vekâletin muazzam etkisi bu yazının hâkimiyetinden kaynaklanıyor.

- Başkalarının bilgeliklerini (Helenik, Roma ve Hint) gözden geçirmek de bu üçlünün etkisini gözler önüne sermektedir.
- Onların harika yazıları ve daha sonraki tercümeleri Rönesans peryodunda zenginleştirici katkısı olmuştur.
- Günümüzde globalleşen tıp bilgiye erişimde ve kullanımında pek çok erdem getirmiştir.

- Razi ve onun çağdaşları bizlere bilginin insanlığın yararına serbestçe paylaşımının ne kadar gerekli olduğunu hatırlatmaktadır.
- Onların bilimsel düşüncedeki hayati prensipleri ve etiği ise kendi zamanlarından çok daha ileridir.

- Bu parlayan ışıklar bilime ve insanlığa entegre edilmiş vizyonuyla, tıbbi uygulamalar alanında katkı sağlamış İslamın altın çağının farkedilmiş bilgeleridir.

Teşekkürler...